Mirela-Ioana BORCHIN
(Universitatea de Vest din Timişoara)

Rimele rare în poezia lui Eugen Dorcescu

Abstract: (Rare rhymes in Eugen Dorcescu's poetry) The paper entitled *Rare rhymes in Eugen Dorcescu's poetry* aims to prove the special role of surprising morphological combinations, occurring in rhyme contexts, of increasing the power of suggestion in expressing the poetic idea. The couple of words that make the rhyme associates the significance of sounds with meaning and aesthetic sense. These entities interfere, since the rhyme reveals and underlies the poem's message. As products of creativity, giving the impression of spontaneity, rare rhymes are met, especially in Eugen Dorcescu's unconventional poems. For instance, the following combinations occur in rhyme contexts: a verb and a proper noun, name of God („Mă rog, nădăjduiesc să-L vezi,/ să *ai*/ Păstor şi-Ocrotitor pe El *Shaddai*"; „Grădina din care culegem, din/ care *prânzim*./ Grădina sădită cu minunile Tale,/ Yah *Elohim*"); an interjection and a personal pronoun, symbol of God („fânul/ răsfirat de/ zefirul *hai-hui*,/ fânul pur, ne-nceput,/ pe al cărui covor/ mi s-a părut/ a zări,/ când şi când,/ urma *Lui*"); a personal pronoun, linked to an imperative and a noun, with a definite article („Strânge-*le*!"/ Şi le strâng, şi le pierd,/ şi le pierd, şi le strâng,/ odată cu vinul înnebunitor, înspumat,/ cum e sângele"); a personal pronoun with a noun („Cea care mă aşteaptă eşti tot *tu*,/ În zarea ta de siluetă *gnu*"); an adjective and a proper noun, name of a mythical character („în bezna/ *complice*./ Acolo, te strig şi-mi/ răspunzi./ Acolo-mi răspunzi/ când te strig:/ *Euridice*!/ *E-u-ri-di-ce*!"); a preposition and a pronoun, a preposition and a noun, respectively („Orice se-ntâmplă-i numai pentru *a*/ Te desena mai clar. E numai *pentru*/ A decupa în vid făptura *ta*:/ Un cerc sporind întruna către *centru*") etc. The surprising synthesis musicality - meaning is very clear in the case of rare rhymes. Otherwise, if the meaning is feeble, the strange, exotic, metaphysical sonorities etc. would remain simple experiments.

Keywords: rare rhymes, semantic effect, sonority, morphological combinations, synthesis of meanings

Rezumat: Lucrarea intitulată *Rimele rare în poezia lui Eugen Dorcescu* are ca finalitate demonstrarea rolului unor combinaţii morfologice inedite, ocurente în poziţie de rimă, de a spori, prin efectul de surpriză, expresivitatea ideii poetice. Cuplul rimic astfel constituit asociază semnificaţia sonoră cu sensul lexical şi sensul estetic, cu atât mai mult, cu cât, cel mai adesea, la rimă se concentrează şi se revelează mesajul. Ca produse ale inventivităţii, degajând impresia de spontaneitate, rimele rare se întâlnesc, la Eugen Dorcescu, mai frecvent, în poeziile cu formă neconvenţională. De exemplu, figurează în poziţie de rimă: un verb şi un substantiv propriu, nume al Divinităţii („Mă rog, nădăjduiesc să-L vezi,/ să *ai*/ Păstor şi-Ocrotitor pe El *Shaddai*"; „Grădina din care culegem, din/ care *prânzim*./ Grădina sădită cu minunile Tale,/ Yah *Elohim*"); o interjecţie şi un pronume personal, care, prin simbolizare, evocă Divinitatea („fânul/ răsfirat de/ zefirul *hai-hui*,/ fânul pur, ne-nceput,/ pe al cărui covor/ mi s-a părut/ a zări,/ când şi când,/ urma *Lui*"); un pronume personal, formă neaccentuată, legată de un verb la imperativ, într-o rimă la distanţă cu un substantiv articulat enclitic („Strânge-*le*!"/ Şi le strâng, şi le pierd,/ şi le pierd, şi le strâng,/ odată cu vinul înnebunitor, înspumat,/ cum e sângele"); un pronume personal cu un substantiv cu valoare adjectivală („Cea care mă aşteaptă eşti tot *tu*,/ În zarea ta de siluetă *gnu*"); un adjectiv şi un substantiv propriu, nume de personaj mitic („în bezna/ *complice*./ Acolo, te strig şi-mi/ răspunzi./ Acolo-mi răspunzi/ când te strig:/ *Euridice*!/ *E-u-ri-di-ce*!"); o prepoziţie şi o formă pronominală, respectiv o prepoziţie şi un substantiv, în rimă încrucişată („Orice se-ntâmplă-i numai pentru *a*/ Te desena mai clar. E numai *pentru*/ A decupa în vid făptura *ta*:/ Un cerc sporind întruna către *centru*") etc. Sinteza surprinzătoare muzicalitate - sens este foarte vizibilă în cazul rimelor rare, unde, fără suportul sensului, sonorităţile stranii, exotice, livreşti, metafizice etc. ar rămâne simple performanţe artizanale.

Cuvinte-cheie: rime rare, efect semantic, sonoritate, combinaţii morfologice, sinteză de sensuri

BDD-A28942 © 2018 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universităţii de Vest din Timişoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 13:07:47 UTC)

Într-o epocă în care se cultivă sporadic poezia în tiparele clasice, un studiu despre *rima rară* din creaţia unui poet contemporan, pentru care acest fenomen prozodic nu este un scop în sine, ci unul dintre variatele mijloace de realizare a expresivităţii, poate părea lipsit de relevanţă. Însă, în opinia noastră, ipoteza de la care pornim, şi anume aceea că rima rară constituie, în cazul lui Eugen Dorcescu, o componentă a unei strategii retorice, poetul încărcând această zonă de reliefare, deopotrivă sonoră şi semantică, pe care i-o oferă structurile ontologice ale poeziei, cu semnificaţii metaforice şi simbolice referitoare la zonele spirituale în care eul liric îşi caută sinele – „fiinţa din faţa Fiinţei" – justifică aprofundarea cercetării textului dorcescian şi dintr-o asemenea perspectivă.

Rimele rare sunt locul, greu accesibil, rezervat unor semne poetice percutante, care transmit idei poetice la fel de rare precum combinaţiile semiotice. Efectul de surpriză pe care îl au asupra destinatarului combinaţiile semiotice ocurente în structura specifică a rimei rare este suscitat atât de impredictibilitatea textualizării, cât şi de valorizarea ideologică şi estetică a elementelor implicate în construcţia amprentată de creator. De aceea, considerăm că analiza rimelor rare din poezia lui Eugen Dorcescu dovedeşte, şi din această punctuală perspectivă prozodică, nivelul performanţei artistice la care a ajuns binecunoscutul scriitor timişorean, pe fondul unei culturi umaniste vaste, pluri- şi transdisciplinare, şi al unei experienţe redutabile a poieticii.

Departe de a fi pur formală, urmărind îndeosebi descoperirea resorturilor retorice ale rimelor rare, investigaţia noastră se aplică unui corpus reprezentativ, care acoperă cinci decenii de creaţie lirică, cuprinzând două antologii *ne varietur – Biblice*[1] şi *Nirvana. Cea mai frumoasă poezie*[2] –, precum şi cel mai recent volum de versuri al lui Eugen Dorcescu, apărut chiar în 2017 şi intitulat *Elegiile de la Carani*[3]. În vederea simplificării referinţelor, vom folosi în acest articol următoarele sigle: *B* pentru *Biblice, N* pentru *Nirvana. Cea mai frumoasă poezie* şi *E* pentru *Elegiile de la Carani.*

Conceptul de rimă rară nu este clarificat în studiile româneşti de prozodie. În general, rima rară este privită ca o figură sonoră, care dezvoltă aspectul metaforic sau simbolic al textului poetic, figură surprinzătoare datorită amalgamării, în cuplul rimic, a unor valenţe semnificative nebănuite de cititor, fiindcă semnele-i constitutive nu sunt utilizate în limbajul comun cu accepţiunile din semioza poetică:

„Rima rară nu se reazămă atât pe numărul fonemelor omofone ce o compun, cât, mai degrabă, pe originalitatea soluţiei aflate, pe neaşteptata împerechere de acorduri, care, în mod logic, n-au nicio legătură în limbajul obişnuit, dar devin legate inseparabil în poezie. Arta poetului constă tocmai în sudarea acestor acorduri neaşteptate, ea cere o mare fantezie şi se sprijină, în primul rând, pe o extremă diferenţiere semantică a celor două cuvinte rimale (este punctul terminus al diferenţei semantice a celor două cuvinte)" (Bordeianu 1974, 246)[4].

1. Timişoara, Ed. Marineasa, 2003.
2. Timişoara, Ed. Eurostampa, 2015.
3. Timişoara, Ed. Mirton, 2017.
4. Vezi şi Olimpia Berca, *Poetici româneşti*, Ed. Facla, 1976; Mirela-Ioana Borchin, *Primăvara elegiei*, Timişoara, Ed. Mirton, 2017; Mihai Dinu, *Ritm şi rimă în poezia românească*, Bucureşti, Ed. Cartea Românească, 1986; Maria Foarţă, În căutarea retoricii *pierdute,* Timişoara, EUVT, 2018; I. Funeriu, *Versificaţia românească,* Timişoara, Ed. Facla, 1980; Ecaterina Mihăilă, *Textul poetic. Perspectivă teoretică şi modele generativ*e, Bucureşti, Ed. Eminescu, 1995.

BDD-A28942 © 2018 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universităţii de Vest din Timişoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 13:07:47 UTC)

Ca să reducem, considerabil, aria de investigaţie, la nivelul unui obiect de cercetare adecvat unui studiu publicabil într-un volum de comunicări, vom aborda rimele rare din corpusul menţionat, aplicând constrângeri drastice ariei de incidenţă a conceptului de rimă rară. Pentru stabilirea condiţiilor de actualizare a unei rime rare, ne-am orientat atât în funcţie de definiţiile mai mult sau mai puţin vagi ale termenului, cât şi după exemplele furnizate în sprijinul definiţiei – în exclusivitate ilustrări ale unor versuri cu rime în care figurează un substantiv propriu.

Astfel, pentru identificarea rimelor rare, am ţinut cont de două particularităţi morfosemantice ale cuvintelor-rimă, şi anume: ocurenţa a cel puţin unui substantiv propriu (asimilând acestei clase şi formele pronominale referitoare la divinitate şi scrise cu iniţiale majuscule), respectiv ecartul semantic dintre lexemele ale căror secvenţe finale rimează, indiferent în ce mod (vezi Bordeianu 1974, 213-247; Funeriu 1980, 101-121).

Linia directoare a cercetării a fost determinată de finalitatea descoperirii procedeelor prin care Eugen Dorcescu exploatează rima rară ca să genereze, în chingile textului poetic clasic, valoarea comunicaţională proiectată, activând, simultan, funcţiile retorice, stilistice şi estetice ale limbajului poetic.

De pildă, rimele în care se propune o relaţie de cvasi-identificare între enunţiatorul, desemnat de pronumele personal *eu*, marcă forte a eului liric, şi simboluri culturale universale:

> v. „eu/ Orfeu”: „În lumea iluzorie, şi *eu/* Am rătăcit. Asemeni lui *Orfeu*… ” (*Epilog*, în *B*); sau „Arheu/ eu”: „În căutarea marelui *Arheu*,/ Cel care mă vânează sunt tot *eu*” (în *E*, 4).

În asemenea contexte, eul liric îşi asumă un statut şi un destin, în sfera poeziei, a lirismului mitic, respectiv în şirul avatarilor, care aparţin, ca şi el, aceluiaşi arheu. Scrierea cu majusculă a lexemului *Arheu* comportă o lecţiune mai complicată. Arheul este o proiecţie prototipică, matricială, a avatarilor cu care coabitează subiectul poetic. Marele Arheu ar fi, în poezia lui Eugen Dorcescu, entitatea supremă, cea din care descind toţi cei ce populează fiinţa metafizică a eului liric. Până la învestirea simbolică a Arheului cu atributele unei divinităţi infinite, atotputernice, creatoare, nu mai e decât un pas. Prin asocieri de acest fel, eul liric se valorizează, înscriindu-se într-un proces amplu, concret, de ascensiune spirituală, implicit morală, a cărui revelaţie o are şi o mărturiseşte într-un poem, ce, nu întâmplător, debutează cu rima rară „eu/ Dumnezeu”:

„Din când în când, în mine însumi, *eu*
Mi-L amintesc, subit, pe *Dumnezeu*.
O clipă (Vai, ce clipă!) umblu iar
În lumi fără de vreme şi hotar,
În lumea tuturor, şi-a nimănui,
În, nevăzută, concreteţea Lui”
(2000, 8 în *N*).

Asemenea texte comunică între ele, susţin, prin punţi de mare fineţe, unitatea viziunii poetului asupra creaţiei ca act de necontenită slujire a Celui Etern şi, în acelaşi timp, de neostoită căutare a sinelui şi a ascendenţei metafizice. Situate la limita dintre

BDD-A28942 © 2018 „Jozsef Attila” Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universităţii de Vest din Timişoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 13:07:47 UTC)

estetica barocă şi cea romantică, versurile despre slujirea, până la sacrificiul absolut, a Împăratului divin, plasate în finalul *E,* încheie un traseu simbolic, deopotrivă poetic şi existenţial:

> „Împăratul/de-a latul": „Aşa se pierde el spre Împăratul/ Pe care-o viaţă-ntreagă L-a slujit./ Frumos şi pur. Şi mult prea fericit./ O rană-i taie inima ***de-a latul***" (*Ioanitul*, în *E*).

Selecţia lexemelor, antrenate în rime rare, din sfera unor renumite şi, de aceea, uşor recognoscibile, cultureme se sprijină pe naturaleţea cu care stihuieşte un poet al cărui model călăuzitor au fost cărţile poetice şi sapienţiale ale *Bibliei,* scrise pe înţelesul tuturor. Poezia lui Eugen Dorcescu nu este religioasă, dar autorul ei e creştin şi se simte dator să îşi slujească, cu darul său de har, Creatorul. În consecinţă, ne-a oferit posibilitatea de a extrage din structurile semnificative originare, mult mai ample, pentru a le transpune în tiparele, mai rigide, ale textului ştiinţific, numeroase rime rare care conţin simboluri de natură religioasă. În reconfigurarea metatextuală, răzbate încă un impresionant suflu creator, solemn şi vibrant, graţie căruia se articulează un vast tablou al simbolurilor biblice, accesat printr-un limbaj poetic limpede şi tranşant, independent de orice încorsetare cultică. Prezentarea acestor simboluri într-o sinteză ad-hoc indică sursele elocvenţei şi ale reverberaţiilor unui mesaj liric unitar, cuprinzând:

a) referinţe la divinitate: „presus/ Iisus": „… Căci, mai *presus/* De vorba noastră vană şi firavă,/ Resimt Cuvântul răstignit în slavă/ Şi-mpurpurat pe crucea lui *Iisus*" (*Epilog*, în *B*); „să ai/ El Shaddai": „Mă rog, nădăjduiesc/ să-L vezi, să *ai/* Păstor şi-Ocrotitor pe *El Shaddai*" (*Nirvana 3*, în *N*); „dorim/ Yah Elohim": „Dar, în ceţoasa noastră frământare,/ Probabil ce nu trebuie *dorim*./ Nimic n-aştept, de fapt, *Yah Elohim*!/ Tu-mi eşti şi fericire, şi uitare..." (*Cronică* 2, în *N*); „Sfântul Duh/ puf": „Pe-alee-n faţa mea – un porumbel./ Descins din albăstrimi, ca *Sfântul Duh*./ Un mesager de raze şi de *puf,/* Chemându-mă, din lume, către El" (*Cronică* 41, în *N*).

b) referinţe pronominale la divinitate, devenite simboluri ale acesteia, graţie scrierii lor cu majuscule: „nu-i/ Lui", rimă compusă: „Într-adevăr, în lume nimeni *nu-i/* Îndestulat decât prin vrerea *Lui*" (*Ecclesiastul*, în *B*) v. şi *hai-hui/ Lui**:*** „fânul/ răsfirat de/ zefirul *hai-hui*, /fânul pur, ne-nceput/ pe al cărui covor/ mi s-a părut/ a zări,/când şi când,/urma *Lui*" (*Sub cerul Genezei* 1, în *N*); „bine/ necine/ Tine": „Era mult, mult mai *bine*/ să rămân un grăunte de vid, un/ grăunte de duh ne-ntrupat, un *necine*,/ Numai atunci aş fi fost ce/ nu sunt,/ numai atunci aş fi fost doar cu *Tine*" (*Sfârşit de veac 2*, în *N*); „fel/ El": „Şi cei ce-l populează sunt la *fel*:/ O-nchipuire tragică şi goală,/ Dacă nu-i umple seva ideală/ A Celui ce trăieşte doar prin *El*" (*Cronică* 11*,* în *N*)[5];

c) referinţe la personaje biblice: „Ha'adham /Miriam": „Sunt singur ca-n deşert în plină stradă/ Sunt omul de cenuşă. *Ha'adham*!/ Calc pe obrazul bietei *Miriam/* Desfigurat de lepră şi zăpadă" (*Cronică 23*, în *N*); „zenitul/ Ilie Tişbitul": „Alergăm sub/ norul teribil ce cuprinde/ *zenitul*./ Alergăm, rătăciţi, căutând, prin/ tenebrele ploii, pe/ *Ilie Tişbitul*" (*Abaddon 2*, în *N*); v. şi situaţiile în care *Abaddon* este utilizat, în

5. El este omonim cu substantivul propriu *El,* care reprezintă unul dintre numele folosite pentru Dumnezeu în *Biblie*. Se consideră că *El* este forma simplă a lui Elohim. Referinţe biblice: *Exodul* 15, 2; *Numerii* 23, 22; *Deuteronomul* 7, 9.

BDD-A28942 © 2018 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universităţii de Vest din Timişoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 13:07:47 UTC)

mod repetat, într-un cvasi-leitmotiv, de extraordinară forţă expresivă („Mai bine plec. Şi n-o să mai revin/ Spre tristul colţ de lume în declin,/ Ce plânge lent, cu lacrimi de gudron.// *Adâncul. Nimicirea. Abaddon* (*Abaddon* 12, în *N*); „Dar nu e cu putinţă. Deocamdată/ Menajeria spatele ne-arată./ Ne râde-n nas cu botul ei poltron.// *Adâncul. Nimicirea. Abaddon*" (*Abaddon* 24, în *N*); „Aştept un semn? Doar crivăţul dă zvon/ Din miazănoapte – negrul său amvon.// *Adâncul. Nimicirea. Abaddon*" (*Abaddon* 29, în *N*).

d) referinţe la toposuri biblice: „plaiului/ Raiului": „Mâinile Domnului,/ verzi, străvezii,/ mângâie-ntinderea/ *plaiului*./ Astfel încep,/ zi de zi,/ dimineţile *Raiului*" (*Sub cerul Genezei* 6, în *N*); „fad/ Iad": „Ne-amestecăm cu ierburi şi cu câini./ Simţim pământ în gură şi pe mâini./ Pământ şi fum. Şi-un gust defunct şi *fad*:/ Nu spre Eden cădem. Ci către *Iad* (*Sfârşit de veac* 7, în *N*); „vis/ Paradis": „Dar iată, ca o molimă, pătrunde/ Coşmarul şi pe insula din *vis*./ Ocupă retractilul *Paradis/* Şi n-avem loc în univers niciunde" (*Cronică* 4, în *N*); „eternul/ Infernul": „Am căutat cu teamă spre *eternul*/ Ochi arzător, spre limpedele soare./ După-amiaza clară de ianuarie/ Se-asemăna dramatic cu *Infernul*" (*Cronică* 6, în *N*).

e) referinţe la cataclisme şi prorociri biblice: „strop/ Potop": „Ascultţi în noapte ploaia la fereastră,/ Cum cade, cum se-adună strop cu *strop*./ Ascultţi în noapte biblicul *Potop*,/ Reiterat, subtil, în vremea noastră (*Cronică* 41, în *N*); „eclipsă/ Apocalipsă": „Încât, sătul de idoli şi eroi/ (Eroi când în prim-plan, când în *eclipsă*),/ Pun jos condeiul laic. Scrieţi voi!/ Ne revedem după *Apocalipsă*" (*Epilog*, în *B*); „Călătorim de-a valma, sub *elipsa*/ Şi ţepii duri ai aştrilor de fier./ Şi iată-n zare primul Cavaler/ A răsărit, vestind *Apocalipsa*!" (*Cronica* 26, în *N*); „clipsul/ Apocalipsul" („Cu câtă grijă-şi piaptănă nisipul,/ cătând, prin scoici, inelul, rujul, *clipsul*...// Se-apropie-un dineu: *Apocalipsul*!" *(Omul de cenuşă 5 în N*);

f) referinţe la geografia/istoria biblică: „tron/ Sion": „E Sfântul de pe-al cerurilor *tron*…/ O, de-ar veni salvarea din *Sion!*" (*Psalmul 14*, în *B*); „Şeol/ stol": „Tu sufletul mi-ai smuls de la Şeol,/ Piciorul mi-ai ferit de-a morţii trapă./ Departe m-ai ţinut de sumbrul *stol*" (*Psalmul 30*, în *B*); „Israel/…/ţel/ fel/…/ el// Ierusalim /…/ vieţuim/ Elohim": „Eu rege am fost cândva în *Israel*./ Eu, Qoheleth, cândva-n *Ierusalim*./ Şi am hrănit în inimă un ţel:/ Să-ncerc a înţelege în vreun *fel/* Această lume-n care *vieţuim/* (Un chin cumplit, pe care *Elohim/* Ni-l dă, să ne strivească întru ***el***) " (*Ecclesiastul*, în *B*); „Tale/ a Plângerii Vale": „Doamne,/ tălpile munţilor/ sunt tălpile *Tale*./ Iată-mă, vin,/ pe o cărare/ de spini şi pelin,/ desenată-n *a Plângerii Vale*" (*Omul din oglindă* 10, în *N*).

Un alt câmp semantic extrem de persuasiv, construit cu subtilitate de către Eugen Dorcescu, este cel al mitologiei personale, care, aparent, oglindeşte un peisaj patriarhal, dar, în subtext, sugerează abisalitatea unei poezii a cărei universalitate semiotică este probată, deocamdată, de receptarea ei în spaţiul îndepărtatei culturi hispanice (în Spania, Argentina şi Mexic)[6].

În maniera în care evocă, în rime rare, simboluri dintr-o mitologie universală („complice/ Euridice…": „Acolo,/ în noaptea ceţoasă,/ în bezna/ *complice*./ Acolo, te

6. „E mult timp de când Eugen Dorcescu a probat cu opera sa potenţialul de universalitate al cuvântului poetic". [...] În ce-l priveşte pe Eugen Dorcescu, m-am referit, cu alt prilej, în formularea lui Mario Luzi, la « dialectica dintre existenţă şi esenţă », care, ca la alţi poeţi semnificativi ai vremii sale, marchează o operă străbătută mereu de proiectul transcendenţei, un proiect unde nu este dificil a identifica urme foarte adânci ale literaturii spirituale a Occidentului" (Robayna 2017, 97-98).

BDD-A28942 © 2018 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universităţii de Vest din Timişoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 13:07:47 UTC)

strig şi-mi/ răspunzi./ Acolo-mi răspunzi/ când te strig:/ *Euridice*!/ *E-u-ri-di-ce*!" – v. şi „*Euridice/ E-u-ri-di-ce*!" – departe de a fi o rimă plată, ci mai degrabă emfatică, aducând şi un plus de muzicalitate în reliefarea simbolică a personajului mitic – în *Elegiile de la Carani* 9, în *E*; v. *supra*: „eu/ Orfeu") sau naţională („eroi/ Litovoi": „Sunt neam de cavaleri şi/ de ***eroi***./ Prea bine ştiu: mă trag din/ ***Litovoi***" – *Nirvana 30*, în *N*), poetul aduce la lumină repere simbolice ale propriei mitologii, în special de natură umană („anu'/ Domnul/ Mircea Ciobanu": „Căci există şi-un abis de lumină, cum/ zicea, acu'-i *anu'*/(sau poate mai mult),/ iubitul meu prieten, mutat la *Domnul*,/ *Mircea Ciobanu*" – *Sfârşit de veac 5*, în *N*; „Rai/ Mihai": „Între mama, întinsă-n/ sicriu,/ între noi, cei din jur,/ între lumea aceasta şi/ *Rai*,/ acolo-n biserică,/ în momentele-acelea,/ se întrezărea,/ subţire, ascetic,/ pe un piedestal de/ cenuşă,/ preacuviosul preot *Mihai*" – *Elegiile de la Bad Hofgastein* 17, în *N*) sau geografică („Wasserfallgasse/ mătase": „Într-o plimbare târzie/ pe *Wasserfallgasse*,/ am întâlnit-o pe mama,/ învelită-n a/ nopţii *mătase*". V. şi „Eu, oprit ca un/ stâlpnic, pe/ *Wasserfallgasse*./Ea-nvelită-n a/ morţii *mătase*" – *Elegiile de la Bad Hofgastein* 23, în *N*; „cenuşa/ Gomnuşa/ scoruşa... hotar/ Isar": „Atât mai vrea: Să-i presăraţi *cenuşa*/ Fie-ntr-un *Râu* subcarpatin, solar/ (În Sohodol, în Ibru sau *Gomnuşa*),/ Fie-ntr-un râu ce curge-n alt *hotar*/ (Verzui ca spânzul, reavăn ca *scoruşa*)/ În Gange, Mississippi, în *Isar*..." – *Epilog*, în *N*; „golul/ Sohodolul": „Joaca lor se/ desprinde din/ *golul*/ unde Ache-i/ totuna/ cu Jaleşul, Ibrul sau/ *Sohodolul*" – *Elegiile de la Bad Hofgastein* 25, în *N*).

Intenţiile retorice ale autorului, pe acest segment al plăsmuirii (sau, pur şi simplu, al oglindirii?) unei mitologii personale, transpar, mai cu seamă, în furnizarea unor simbolizări suplimentare, marcate grafic în modul în care acest artificiu este admis de principiul simbolic din ortografia românească. Creaţii recurente, aceste semne rimice ar putea induce ideea unui manierism, pe care o combate motivanta implicare afectivă a autorului, îndeosebi atunci când le avansează, în poziţie de rimă, sub un accent suplimentar:

„demult demult când *Râul* era *Râu*
nu curs de apă putred şi molâu
când fânul unduia până la brâu"
(*cântec de călătorie* I, în *N*)

În planul simbolurilor umane, personajele cel mai bine evidenţiate sunt *tatăl* şi *mama*. Unicitatea lor este demonstrată de ocurenţa exclusivă a substantivelor în forma articulată enclitic, în volumele consacrate memoriei părinţilor poetului: *Moartea tatălui* (2005), respectiv, *Elegiile de la Bad Hofgastein* (2010). În abordarea părinţilor ca personaje simbolice, după ce referenţii ies din domeniul perceptibilului şi sunt imaginaţi în universul celest, saltul valorizator se produce prin raportarea tatălui la Dumnezeu Tatăl şi a mamei la Mama lui Hristos, la Fecioara Maria. Ambele raportări se materializează artistic în imagini sublime, în care semantica simbolică se întâlneşte cu cea religioasă şi devin bază de reflecţie filosofică. *Moartea tatălui* este un megapoem scris în vers alb („*Tatăl* poate exista/ fără lume./ Dar lumea/ nu poate/ exista/ fără *Tatăl*" – *Moartea tatălui*, în N), în vreme ce ascensiunea simbolică a mamei este exprimată într-o poezie cu rimă internă, în care simbolul Mamei cereşti este adus în structura unei rime rare: „scama/ Mama" („unde soarele încă/ empreună cu/ luna,/ unde lumea-i volatilă/ şi uşoară/

BDD-A28942 © 2018 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universităţii de Vest din Timişoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 13:07:47 UTC)

ca *scama*.../ Unde mama-i totuna/ cu *Mama*" – *Elegiile de la Bad Hofgastein* 25, în *N*).

În mod analog, sunt prezente în rimele rare, cu o remarcabilă forţă perlocuţionară, anumite toposuri simbolice, cu referinţă la elemente constitutive ale unui peisaj montan, asimilat sufleteşte în anii copilăriei. În câmpul semantic al naturii, au un regim preferenţial *Râul* şi *Poiana,* care apar, în *N*, scrise cu iniţială majusculă şi cu italice, indiciu al atenţionării asupra unei/ unor valori simbolice, decurgând dintr-o apreciere modală pozitivă a referentului: „frâu/ *Râu*" („Cum am putea să strângem frâu cu *frâu*/ Spumoşii cai ai undelor amare?/ Să scalzi, ca-n ameţeala unui *Râu*,/ Pustiul alb în umbră şi răcoare?" – *Logica frumosului,* în *N*); „goană/ *Poiană*" („În fine,/ după o atât de/ fantastică goană,/ ajunge şi-aici,/ lângă *Pârâu*,/ lângă nuci şi/ salcâmi, în/ multicolora,/ înmiresmata *Poiană*" – *Omul din oglindă* 12, în *N*). Eugen Dorcescu subliniază masculinitatea *Râului*, pus în relaţie cu *Muntele*, care, ca şi Poiana, devine personaj mitic, într-un tablou feeric, atemporal („grăuntelui/ Muntelui": „Îşi separă însoritele/ coapse,/ ce vibrează,/ prelung, îndelung,/ precum nişte sinapse,/ spre-a primi, în/ lăcaşul *grăuntelui/* – al ovulului cosmic – ,/ ***Râul***, plin de raze şi/ nori,/ ***Râul*** – lichidul spermatic/ al *Muntelui – Omul din oglindă* 14, subintitulat *Râul,* în *N*).

Morfologia rimelor rare favorizează apariţia ecartului semantic, generarea unei imagistici sinuoase, a implicitului complicat şi fără un sfârşit clar. În funcţie de selecţia lexemelor care figurează în rime rare, ca şi în alte tipuri de rime (v. clasificări semantice şi fonetice ale rimelor (Bordeianu 1974, 230-255), clasificarea sintactică a rimelor (Borchin 2017, 109), din paradigme morfologice identice sau diferite, rima, implicit şi rima rară, se prezintă în două variante: sincategorială şi heterocategorială (Funeriu 1980, 46-50; Comloşan şi Borchin 2003, 110). Rima sincategorială se constituie din lexeme care aparţin aceleiaşi părţi de vorbire, în vreme ce rima heterocategorială se alcătuieşte din lexeme cu încadrare morfologică diferită. Ambele tipuri sunt reprezentate în opera dorcesciană:

- *rima rară sincategorială*: „rana/ geana/ Nirvana": „Cobor tremurător în labirint,/ când răsăritul – sabie de-argint –/ despică zidul cerului. În *rana*/ de-azur însângerat, tresare *geana*/ acelui ochi de dincolo: *Nirvana*" (*Thanatica oglindă* 4, în *N*); „Paradisul/ abisul": „Gonesc şiacum, gonesc în infinit –/ Cu funii verzi îi fură *Paradisul./* Lichidul corn, cel mult prea vălurit,/ E depărtarea însăşi, e *abisul*" (*Amurg,* în *N*);

- *rima rară heterocategorială*: „prânzim/ Yah Elohim": „Dincolo de nuci şi/ de meri,/ ca-ntr-un cosmic chenar,/ se desenează grădina, cu/ dovlecei, roşii, ardei şi mărar./ Grădina din care culegem, din/ care *prânzim*./ Grădina sădită cu minunile Tale,/ *Yah Elohim*" (*Hallelu Yah* 1*,* în *N*); „Domnu-ntăreşte pasul fiecărui,/ Plăcere-aşază-n calea *orişicui*./ Chiar de-ai să cazi, fii sigur: Nu te nărui,/ Căci mâna ta se află-n mâna *Lui*!" (*Psalmul* 37, în *B*); „nu/ Tu": „Mi se pare credibil sau *nu*,/ dar singura absenţă concretă a/ zilei eşti *Tu*" (*2000*, 7 în *N*); „Părinte/ înainte": „Ia-Ţi ochii de pe fiinţa mea, *Părinte*,/ Ca să respir şi eu, ca tot ce-i viu./ Vai, măreţia Ta nu se dezminte!/ Răgaz dă-mi doar o clipă, înainte/ De a mă duce, ca să nu mai fiu..." (*Psalmul* 39, în *B*) etc.

Rimele rare sincategoriale nu sunt deloc lipsite de expresivitate, după cum s-a afirmat adeseori în cercetările fenomenului rimic[7]. De exemplu, rafinamentul liric este

7. „Multe lucrări teoretice de prozodie au atras atenţia asupra faptului că poezia autentică manifestă tendinţa de evitare a rimelor sincategoriale, tendinţă pe baza căreia s-a instaurat crezul că rimele heterocategoriale ar fi mai valoroase din punct de vedere estetic" (Funeriu 1980, 47).

BDD-A28942 © 2018 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universităţii de Vest din Timişoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 13:07:47 UTC)

de necontestat în situaţiile în care rimează, de-a dreptul spectaculos, două substantive proprii: „Ierusalim/ Havel Havalim”: „*Aşa grăit-a vechiul Qoheleth,/ Fiul lui David, regele poet,/ El însuşi rege în* ***Ierusalim./*** *Aşa grăit-a:* ***Havel Havalim****!”* (*Ecclesiastul* în *B*); „Ha’adham/ Miriam”: „Sunt singur ca-n deşert în plină stradă./ Sunt omul de cenuşă. *Ha’ adham*!/ Calc pe obrazul bietei *Miriam/* Desfigurat de lepră şi zăpadă” (*Cronică 23,* în *N*). Totuşi, în lirica dorcesciană predomină rimele rare heterocategoriale, în care substantivului propriu i se asociază unităţi din clase lexico-gramaticale diferite, cu sensuri îndepărtate, compatibilizabile însă:

– adjectiv propriu-zis: „măiestre/ Maestre”: „În ţara cu feţi-frumoşi, cosânzene, cu/ zgripţori şi păsări măiestre,/ scriitorului – când ajunge bătrân şi sărac –/ i se spune: « Maestre! »” (*2000*, 5, în *N*);
– adjectiv pronominal: „Dumnezeu/ meu”: „Pe Domnul L-am strigat. Şi Dumnezeu/ A auzit din ceruri glasul meu” (*Psalmul* 18, în *B*);
– adjectiv de provenienţă participială: „Împărat/ înarmat”: „Căci cine este oare al slavei Împărat?/ E Cel Etern. E Domnul oştirii, înarmat” (*Psalmul* 24, în *B*);
– pronume: „El/ cel”: „Şi tatăl meu, şi mama mă părăsesc. Dar *El*/ Din tină mă culege./ Arată-mi, Doamne, calea. Fereşte-mă de *cel*/ Deprins la fărdelege” (*Psalmul* 27, în *B*);
– verb: „alege/ Lege”: „Atât să ştiţi: că Domnul Îşi alege/ Pe-acela care-L teme. Pe acel/ Ce strigă cu nădejde către El./ Deci, vieţuiţi în dragoste şi Lege!” (*Psalmul* 4 în *B*);
– adverb: „greu/ Dumnezeu”: „Deci, orişicât le-ar fi acum de *greu*,/ Cei drepţi să nu se-nnegure-n mâhnire:/ Eu ştiu că parte au de fericire/ Doar cei care se tem de *Dumnezeu*” (*Ecclesiastul* în *B*) etc.

După cum lesne se poate observa din modul în care am evidenţiat natura semiotică a rimelor rare din lirica dorcesciană, am avut întotdeauna în vedere implicarea totală a lexemelor/ grupului de lexeme, indiferent de statutul lor morfologic, în construcţia rimică, evidenţiind chiar şi modificările de sens datorate extensiilor simbolice, care se desluşesc doar prin inferenţe, în ansambluri contextuale din ce în ce mai ample, cuprinzând, adeseori, întregi poezii, sau raportându-se la „arhi-teme”, ce structurează cicluri vaste, poate chiar volume (v. „eu-Dumnezeu”, „eu-Orfeu”, „eu-Arheu” ş.u.):

> „Implicarea cuvântului ca întreg în rimă este foarte importantă, deoarece, dincolo de identităţile fonice, rima face posibile relaţii semantice între cuvintele legate în înlănţuirea ei şi creează contextual legături semantice suplimentare, care nu numai că dau versurilor o coeziune excepţională, dar prilejuiesc realizarea unor efecte semantice, care îmbogăţesc conţinutul enunţului” (Comloşan şi Borchin 2003, II, 111).

Aderând la aceeaşi teză, lansată de R. Jakobson, de I. Lotman şi susţinută de o generaţie întreagă de specialişti în poetică, semiotică şi stilistică, Olimpia Berca, în *Dicţionarul istoric de rime,* vorbeşte nu numai despre rime, ci, mai cu seamă, despre cuvintele-rime identificate în operele a 32 de poeţi români, de la Dosoftei şi până la

BDD-A28942 © 2018 „Jozsef Attila” Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universităţii de Vest din Timişoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 13:07:47 UTC)

Arghezi, observând, din multiple unghiuri, complexitatea fenomenului rimic, pe care îl consideră „expresia unei relaţii bilaterale, ce se realizează în planul fonologic prin recurenţa unor segmente echivalente din finalul versurilor, iar în planul lexical şi gramatical, prin afinităţi semantice şi tendinţă de sintagmatizare" (Berca 1983, 7).

Această sintagmatizare a unor lexeme între care există un proeminent ecart semantic surprinde adeseori în poezia dorcesciană. În special în rimele rare de tip heterocategorial, caracterizate nu doar de diferenţe de ordin morfologic, ci şi semantic, figurează cuvinte a căror armonie sonoră este în flagrant contrast cu distanţa dintre pletorele lor semantice. Paradoxal, în măsura în care cuvintele-rimă se atrag, pornind de la identităţile fonice, ele se şi îndepărtează, salvându-şi, tocmai prin fixarea în ordinea sintagmatică a poeziei, şi identitatea primară, astfel încât relaţionarea lor să pară şi mai bizară, iar efectul de şoc să fie şi mai puternic. Dubla semnificare menţine tensiunea lirică din cuplul rimic, unde pendularea între denotaţie şi conotaţie are o amplitudine variabilă, revenindu-i elementului ce intră în relaţie cu substantivul propriu, în timp ce acesta din urmă rămâne în parametrii unui simbol universal:

– „caduca/ Sfântul Luca": „Astfél, va dispărea, pe veci, *caduca*/ Făptură care-am fost şi nu mai sunt:/ În volbura amneziculuiprund,/ Sub umbra Catedralei *Sfântul Luca*" (*El hombre de cenizas* în *N)*;
– „Tale/ infernale": „Pe-aceştia-i ţii la umbra feţei *Tale/* Şi-n cortul Tău divin i-adăposteşti/ De toate uneltirile lumeşti,/ De limbile-otrăvite, *infernale*" (*Psalmul 31*, în *B*);
– „ateu/ Dumnezeu": „Se laudă. Declară că-i *ateu*,/ Zicând: Nu pedepseşte *Dumnezeu*!" (*Psalmul 14*, în *B*).

Procesul de metaforizare/ simbolizare al construcţiilor rimice este condiţionat de asemănările/identităţile fonice dintre cuvintele atrase în rime rare. Asemenea construcţii, oricât de fireşti ar părea, nu sunt deloc spontane. Figura instituită în poziţie de rimă este mai întâi sonoră şi apoi, în funcţie de posibilităţile oferite de vocabular – inclusiv de un vocabular al culturii – , creaţia poetică devine din ce în ce mai complexă. Am identificat în opera dorcesciană o construcţie metapoetică, demonstrând conştientizarea de către autor a ponderii rimei rare în conturarea universului său specific, cu extensiuni şi intensiuni determinate de profilul spiritual al unui „poeta doctus": „Yah Elohim/ sopherim/ călătorim/ Ierusalim/ Ierusalim/ to dream":

„îngână rime dulci precum
béni sois-Tu ***Yah Elohim***
noi eremitici ***sopherim***
the happy few ***călătorim***
către-un celest ***Ierusalim***
către-un sublim ***Ierusalim***
acceptă-ne *to sleep to* ***dream***"
(*cântec miezonoptic*, în *Drumul spre Tenerife*, în *N*).

Această frază muzicală, desprinsă parcă dintr-o simfonie psaltică, se foloseşte de rimă la modul cel mai bulversant cu putinţă. Poetul, „îngânând rime dulci", trece de la o

BDD-A28942 © 2018 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universităţii de Vest din Timişoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 13:07:47 UTC)

limbă la alta, de la o categorie lexico-gramaticală la alta, de la un ritm la altul, pentru a-şi trasa şi decupa, prin conexiunile textuale stabilite de rime masculine, domeniul propriu, înalt şi sacralizat prin aspiraţii, de existenţă întru Existenţă. Acest ultim citat este ideal pentru concluzia ce se desprinde din studiul nostru: Eugen Dorcescu mânuieşte artistic rimele rare, cu inteligenţă ideologică şi estetică, văzând în ele, ca şi în alte componente ale creaţiei, o zonă propice căutării şi al întâlnirii cu sinele, un factor propulsant al operei, de mare forţă coezivă. Unitatea ideatică şi de expresie a creaţiei dorcesciene este ea însăşi simbolizată în complexa figură rimică, întemeiată pe autodefinire şi pe mărturisirea unei perspective creatoare orientate vertical, spre eternul Creator suprem.

Referinţe bibliografice

Berca, Olimpia. 1976. *Poetici româneşti*. Timişoara: Ed. Facla.

Berca, Olimpia. 1983. *Dicţionar istoric de rime*. Bucureşti: EŞE.

*** *Ce este literatura? Şcoala formală rusă*. 1983. Bucureşti: Ed. Univers.

Borchin, Mirela-Ioana (coord.). 2017. *Despre Eugen Dorcescu. Volum omagial 75*. Timişoara: Ed. Mirton.

Borchin, Mirela-Ioana. 2015. *Eugen Dorcescu sau vocaţia vectorială a Nirvanei*, în *Eugen Dorcescu, Nirvana. Cea mai frumoasă poezie*. Timişoara: Ed. Eurostampa, p. 459 – 608.

Borchin, Mirela-Ioana. 2017. *Prim*ăvara elegiei. Timişoara: Ed. Mirton.

Bordeianu, Mihai. 1974. *Versificaţia românească*. Iaşi: Ed. Junimea.

Comloşan, Doina, Borchin, Mirela. 2003. *Dicţionar de comunicare (lingvistică şi literară)*. vol. II. Timişoara: Ed. Excelsior Art.

Dinu, Mihai. 1986. *Ritm şi rimă în poezia românească*. Bucureşti: Ed. Cartea Românească.

Foarţă, Maria. 2000. *Duel/tul celor două muze*. Timişoara: Ed. Brumar.

Foarţă, Maria, 2018. În căutarea retoricii pierdute. Timişoara: EUVT.

Funeriu, I.. 1980. *Versificaţia românească*. Timişoara: Ed. Facla.

Mihăilă, Ecaterina. 1995. *Textul poetic. Perspectivă teoretică şi modele generative*. Bucureşti: Ed. Eminescu.

Mihăilă, Ecaterina. 2001. *Limbajul poeziei româneşti neomoderne*. Bucureşti: Ed. Eminescu.

Parpală-Afana, Emilia. 1994. *Poezia semiotică (Promoţia ’80)*. Craiova: Ed. Sitech.

Robayna, Andrés Sánchez, 2017, *Prezenţa lui Eugen Dorcescu*, în Mirela-Ioana Borchin (coord.). 2017. *Despre Eugen Dorcescu. Volum omagial 75*. Timişoara: Ed. Mirton, p. 97-98.

BDD-A28942 © 2018 „Jozsef Attila” Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universităţii de Vest din Timişoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 13:07:47 UTC)